

не вдалося перевершити [7, с.196]. Актуальним постає на сьогодні і їх поетичне кредо, висловлене М. Зеровим у сонеті “Pro domo”:

Класична пластика, і контур стогий,
І логіки залізна течія –
Оце твоя, поезіє, дорога. [за: 9, с.169].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зеров М. Українське письменство /упор. М.Сулима. – К.: Основи, 2003. – 1302 с.
2. Зорівчак Р.П. Художній переклад в Україні і буття нації // Записки перекладацької майстерні. 2000-2001. – Т.1. – Львів: Простір-М, 2001. – С.9-17.
3. Коломієць Л.В. Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця XIX – початку XXI ст.: Автореферат. дис. д-ра філол. н. (10.02.16) /Київський нац.ун-т ім.Т.Шевченка. – К., 2006. –41 с.
4. Коптілов В.В. Актуальні питання українського художнього перекладу.- К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1971. – 129 с.
5. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу: Навч.посібник. – К.: Вища шк., 1982. – 166 с.; К.: Юніверс, 2003. – 280 с.
6. Кочур Г. Перекладацький доробок неокласиків //Проблеми літературознавств і художнього перекладу. – Львів: НТШ, 1997. – С. 196.
7. Москаленко М. Нариси з історії українського перекладу // Всесвіт. – 2006. -№ 1-2. – С.172-190; №3-4. – С.154-171.
8. Огуй О. Д. Коротка історія німецько-українського перекладу та перекладознавства (у руслі світового перекладу): Конспект лекцій для студентів німецького відділення. – Чернівці: Рута, 2008. - 40 с.
9. Стріха М. Український художній переклад: Між літературою і націтворенням. – К.: Факт-Наш час, 2006. – 344 с.
10. Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. – Тернопіль: Феміна, 1994. – 280 с.
11. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. – 248 с.
12. Шмігер Т.В. Історія українського перекладознавства XX сторіччя: Ключові проблеми та періодизація. Авт.дис. канд.філол.н. (10.02.16) /Київський нац.ун-т ім.Т.Шевченка.– К., 2008. – 20 с.
13. Korunets I.V. The course of the theory and practice of translation. – К.: Vyssh.sk., 1986. – 176 с.; 2nd ed. – Vinnytsia: Nova Knyha, 2000. –446 p.

Кияк Т. Р.
(Київ)

МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: СЬОГОДЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядаються засади і стан мовної політики в Україні у порівнянні із світовим досвідом. Ілюструється перевага гомогенної мовної ситуації у порівнянні з гетерогенною. Автор водночас пропонує один із реальних та перспективних алгоритмів майбутньої мовної політики на найближчі роки

В статье рассматриваются основы и состояние языковой политики в Украине в сопоставлении с мировым опытом. Иллюстрируется преимущество гомогенной языковой ситуации в сравнении с Гетерогенной. Автор одновременно предлагает один из реальных и перспективных алгоритмов будущей языковой политики на ближайшие годы.

The article dwells upon the foundations of language policy in Ukraine as it is compared with the world's experience. The preferences of homogeneous language situation as compared to the heterogeneous one have been illustrated. The author suggests one of the most real and perspective algorithms of future language policy.

Лихо, коли нація змушена шукати прихистку задля збереження рідної мови в різних організаціях, які б опікувалися її Словом. Тоді, в рік заснування Товариства української мови, ми не відчували цього прикрого парадоксу. Сьогодні, в час функціонування десятої статті Конституції України, моєї особистої гордості, бо саме мій варіант було прийнято в ту конституційну ніч, ми плакаємо сподівання на офіційне вирішення проблеми державності української мови. Та ба! Здається, українофобні голоси звучать з новою силою, все нахабніше намагаючись звільнити якомога більше простору для іншої мови, звісно, російської.

Розпочну з риторичного запитання: «В якій країні можлива парадоксально-трагічна ситуація, коли офіційно зареєстрована політична сила відверто виступає проти інтересів народу, проти Конституції, держави?». Читаємо в передвиборній платформі Комуністичної партії України: «...українська мова отримає свій природний розвиток, буде очищена від насадженої мови діаспори. Російська мова як рідна мова половини населення України нарівні з українською набуде статусу державної мови». То що вже казати про інші аспекти національного відродження чи державотворення?

Відомий демограф початку століття Артур Вірт переконував у тому, що синдромами занепаду

нації є зменшення народжуваності в країні, еротизація мистецтва, схилення перед чужим та занепад національної мови [5]. Ніби про нашу сьогодишню ситуацію в Україні сказано. Всі фактори мають окреме походження, але спільний сумний фінал. Тому треба негайно вживати превентивні заходи на всіх державних рівнях. Для України особливо показовим є явище поступової втрати позитивів української мови, штучно формованого її відставання від потреб суспільства, нереалізованості декларацій про державну її підтримку, «музейності» 10-ї статті Конституції України [2].

У той же час мовна політика є концентрованим виразом стану економіки, суспільства, їх проблем та перспектив, і вона має бути тим активнішою, чим гіршими є ті стани, бо мова - не лише інструмент пізнання чи комунікації, але і впливу, як ми ще недавно *ad hoc* казали, - агітації. Тож слушно підкреслює Максим Рильський: «Мова - не тільки знаряддя думки, а й один із чинників її».

Так, як і політика взагалі, мовна політика є теж мистецтвом компромісів, проте і вона має бути єдиною в державі. Тому фіксування чи реалізація якихось регіональних особливостей, як і принципи федералізму, були б принаймні несвоєчасними, надто в нинішніх умовах «паперового» статусу державності української мови [1].

Більше того, регіони повинні сприяти один одного в реальному втіленні засад ст. 10 Конституції, аби не повторилася ситуація після I Світової війни в Україні, коли українська мова йшла кількома шляхами розвитку на шкоду загальнонаціональній справі. Інакше як пояснити поведінку, наприклад, учасників загальних зборів українського технічного товариства у Львові 29.03.1931 року про недопустимість участі в I Конгресі українських інженерів, фахівців із Радянської України? А по той бік більшовицької завіси з'являлися добрі словники фахової лексики, формувалася добротна українська термінологіка, і ці процеси вимагали підтримки, бо вже через 2 роки словники «репресували», а їх авторів знищували, чому сприяла і їх мовчазна міжнародна ізоляція.

Зрозуміло, що наявні регіональні особливості неминуче будуть пропускатися через призму згаданої статті Конституції, але над цими особливостями повинен постійно витати ореол державності тільки української мови. Дещо наївне, але до болю оправдане запитання: чому ж цей ореол не витає? Цікаво, що відповідь дає нам швейцарський журналіст у Києві Йоакім Вайдман у газеті «*Neue Züricher Zeitung*» від 9.11.1997 року, пишучи, що Конституція залишила відкритим питання про те, на якому рівні може прийматися і з ким має погоджуватися рішення про окремі права меншин. Слушно. Народні депутати в поспіху конституційної ночі забули закласти, принаймні, бар'єри для мовного свавілля на місцях.

Мусимо, проте, визнати деяку пікантність ситуації в Україні: Європейська Хартія про регіональні мови та мови національних меншин декларує їм великі права, бо державні мови в країнах, що підписалися, вже забезпечили собі всі переваги на всіх рівнях ужитку. Ми ж іще повинні пройти шлях відродження та утвердження конституційно декларованої української мови. І всякі балачки про двомовність чи регіональну рівноправність є лише політичними спекуляціями. Чуємо у виступах багатьох народних депутатів: «Україна всегда была двуязычной» так і хочеться запитати: «Коли і де Україна була «двуязычной»? чи не за умов царської Росії, коли українська мова була загнана в чужинські та хутірні резервації? А чи може по-українськи говорили в Галичині з тими, хто не допускав української мови на високі державні щаблі? Бажання відкрито говорити по-українськи одразу пропадало після нагайки румунського поліція в Буковині та після репресій угорської влади в Хусті на Закарпатті. А можливо, дехто хотів би навечно узаконити рішення Емського та Валуєвського указів? А може, це фактор двомовності, коли в 30-ті роки більшість шкіл в Україні силоміць ставали українсько-російськими, щоб згодом стати знову одномовними (звісно, вже російськими). До речі, всі (!) школи національних меншин у 1938 році були переведені на російську мову викладання. Навіть за часів сумнозвісної «перестройки» не забували підкреслити гегемонізм російської мови в країні, про що свідчить, наприклад, Постанова Пленуму ЦК КПРС в 1989 році про єдину офіційну загальнодержавну (російську) мову в СРСР, що підтвердила Верховна Рада СРСР, прийнявши «Закон про мови народів СРСР».

Двомовність для українців все-таки існувала в стилі відомого коміка Тарапушки, в мові якого українськими були лише ті слова, що були спільними і для російської мови, решта ж калькувалися. Нині він має «двомовного» послідовника - Верку Сердючку. Але, серйозно кажучи, ми плутаємо двомовність на рівні ідіолекту, котра є в цілому бажаним явищем, свідченням та інструментом інтелектуального рівня людини, та двомовність на державному рівні. До того ж для індивіда одна мова рідна, інша може бути офіційною; одна побутова, інша - мова культури; одна мова даної країни, інша - іноземна; одна розмовна, інша - писемна. Отже, багатомовність - категорія відносна, бо в різних умовах по-різному реалізується модальність мови, різною є семантична компетенція мовця, як і різною є соціальна інтеграція двомовного індивіда. Як би там не було, але на рівні формування

складних вербальних образів чи на підсвідомому рівні якусь із мов особа реалізує порівняно краще.

Взагалі, стосовно мовної політики в Україні склалася логічна ситуація, коли двомовності домагаються ті, хто володіє і користується на всіх рівнях лише російською мовою (!). Адже моральне право говорити про двомовність може лише особа, яка знає, поважає і у відповідних ситуаціях використовує мову титульної нації країни. До речі, це вимога першої статті Гаазького протоколу про мови в Європі, який ліг в основу неоднозначної Хартії про регіональні мови та мови національних меншин.

Віддаючи власний мовний простір на поталу чужомовним зразкам, ми втрачаємо не лише цей простір, не лише частку власної культури, але й дешифру національного єства. Аби не бути голослівним, згадаю вислів великого українського мовознавця О.Потебні: «за подібної ломки неunikнено на місці форм свідомості, які витісняються, запановує гидота запустіння, і займає це місце доти, доки витіснювана мова, не стане своєю і разом з тим не пристосується до нового народу» [3,172].

А що каже світова практика соціальної диглосії? Як узгоджуються між собою ті декілька тисяч мов та діалектів, що надскладним візерунком переплелися на земній суші. Проаналізувавши на законодавчому та фактичному рівні ситуацію в більшості типових країн, що входять до ООН, доходжу загального висновку: в будь якій країні світу офіційно декларована дво- чи багатомовність у дійсності в строгому розумінні цієї категорії не реалізується, бо на окремих найвагомійших рівнях завше домінує одна (!) мова, котра поступово й перетворюється на єдину державну мову. Цікава закономірність: чим вищим є умовний рівень цивілізованості держави, тим гомогеннішою є мовна ситуація в країні. Мабуть, це найперше пояснюється довгим і тернистим шляхом історичних пошуків, в т.ч. і мовних, даної нації. Недаремно в 1928 році Міжнародне бюро з проблем освіти скликало в Люксембурзі конференцію з питань освіти, де абсолютна більшість учасників висловились проти двомовності.

Другий висновок, який, зрештою, лінгвісти певною мірою вже робили: можна виділити дві схеми, що характеризують нині мовну ситуацію у світі, а) африканська та азійська; б) європейська. Для першої схеми здебільшого характерне паралельне вживання інших мов (від однієї до багатьох сотень, як у Нігерії, наприклад, близько 400 мов). Друга схема характеризується явищем домінування однієї мови автохтонної більшості.

Нині в багатьох країнах державні органи все активніше формулюють мовну політику на базі мови титульної нації. Наприклад, в Алжирі, де ще певні позиції продовжує зберігати французька мова, як офіційною, так і національною вже вважається арабська мова. В Ірані державною мовою нині є лише перська мова (близько 50% носіїв); є тут і регіональні мови (азербайджанська, курдська, арабська). Державною мовою Пакистану стала мова урду (хоча вона рідна лише для 11% населення), документація паралельно ще ведеться і англійською, визнаються права провінційних мов (синдхі, пенджабі). Це, зрештою, типова ситуація в країні з кількома великими етносами та багатьма малими.

На статус мови у державі нерідко впливає сфера функціонування. Прикладом можуть слугувати Філіппіни, де за Конституцією 1973 року офіційними мовами стали англійська та піліпіно (на основі тагальської), невдалою виявилася спроба підняти до цього рівня іспанську мову.

Деякі країни пробують жорсткіше регламентувати мовний процес. Так, у Малайзії згідно з Конституцією 1957 року державною мовою стала виключно малайська (нею розмовляють 43% населення проти 37%, які користуються китайською). Зате на перехідний 10-річний період зберігалася як офіційна мова англійська. Поширені китайська та тамільська мови не отримали ніякого загального статусу. Тому з 1967 року тут єдиною державною та офіційною мовою є малайська, хоча в засобах масової інформації використовуються всі чотири мови. Зауважимо, що на практиці ще має місце відносна двомовність - англійська та малайська мови. Здається, дана картина трохи нагадує ситуацію в нинішній Україні.

Про мовну ситуацію в країнах Америки нема особливої потреби говорити, бо в Латинській Америці домінує іспанська мова (в Бразилії - португальська). В північній Америці - англійська (крім іспаномовної Мексики). Щоправда, і в цій частині планети поступово повертаються до шанування мов своїх предків. Так, у Перу з 1975 року, поряд з іспанською, як друга офіційна мова вважається мова племені кечуа (близько 3 млн. індіанців), котра теж паралельно вивчається в школах. Такий простий уніфікований розділ зумовлений плеємною розпорошеністю туземців та нищівною політикою конкістадорів та їх послідовників. Для України це не може бути прикладом.

Деякі апологети двомовності в Україні аргументують свою позицію ще й тим, що в Канаді конституційно зафіксовано дві державні мови англійська та французька. Хочу таким опонентам нагадати, що лише в серпні 1977 року уряд, сформований Квебекською партією, прийняв Хартію французької мови. Тільки з цього часу дана мова стала фактично єдиною офіційною мовою Квебеку, потіснивши англійську, в той час, як в інших провінціях Канади спостерігається протилежна

картина. Отже, ще один висновок: явище мовного федералізму не обов'язково відповідає принципам федералізації країни. Це можна підтвердити на прикладі Бельгії в Європі, де диглосія реалізується територіально (територіальне відмежування французької мови від фламандської).

Отже, яким би шляхом не розвивалася мовна політика країни, на якомусь етапі розпочинається домінування однієї мови над іншими. Головне, щоб дана мова не витісняла інші, а, вбираючи всі кращі зразки й багатство паралельних мов, зберігала їх для взаємного вдосконалення. Адаже не тільки злочином, але й просто елементарною державною помилкою було цілеспрямоване нівелювання національних мов у комуністичній імперії, в результаті чого з лінгвістичного атласу Євразії назавше щезли десятки мов.

Таку долю готувала для фінської мови ще царська Росія. До речі, деякі політики в Україні самовпевнено вказують на Фінляндію як приклад для відтворення, бо там запроваджено дві державні мови: фінська та шведська. Як же там насправді виглядає ситуація? Як відомо, до 1808 року Фінляндія входила до складу Швеції і єдиною державною мовою тут була шведська. Потім Фінляндія завойовується Росією й шведська мова позбавляється права офіційної державної мови. Не набула цього права й фінська мова, що цілком зрозуміло в умовах імперської Росії. Нині дійсно у фінській конституції зафіксовано державність як фінської, так і шведської мов. Але умовою для вживання останньої є її реальне функціонування в двомовних областях (це, як правило, на Заході Фінляндії). При тому двомовною вважається область, де проживає не менше 10% населення, що репрезентують носіїв іншої мови, до того ж через кожні 10 років Державна Рада переглядає структуру й чисельність населення. І лише, коли отримані дані відповідають запровадженим нормам, то в даній двомовній області мають право на паралельне функціонування обидві мови. Але й тут мати право і скористатися цим правом - явища не ідентичні, що й підтверджує реальна мовна практика. Подібна ситуація в Ірландії, де другою офіційною мовою вважається англійська, хоча очевидну перевагу як фактично, так і чисельно (понад 3 млн. ірландців і лише 15 тисяч англійців) має ірландська мова.

А може приклад Швейцарії дає право твердити про можливість реальної багатомовності? Не більше, ніж у Фінляндії, бо в 16 німецькомовних, восьми франкомовних та двох італомовних кантонах чітко переважає відповідна мова, хоч державними тут визнають всі три мови. Певні права має і ретороманська мова, розпорошена в двох кантонах. Хто ж бував у Швейцарії, той мав нагоду переконатись, що найбільш поширеною в цій країні на практиці є німецька мова (65% населення постійно користуються саме цією мовою).

Близьке до багатомовного явище спостерігається в Італії, де три провінції, в котрих італійська співіснує з іншими мовами (сардинська в Сардинії, французька в долині Аост, німецька у Верхньому Аїдджі). Лише популярність двох останніх у Європі дала їм право вважатися співофіційними мовами в цих регіонах. Але державна мова Італії все-таки, по Суті, одна.

Цікавим може бути для нас приклад Іспанії, де окремі автономні області мають, крім офіційної мови іспанської, власну розмовну мову вагомої частини населення (каталонська, галісійська, баскська, кастильська). З 1985 року каталонська мова стала в Каталонії навіть головною мовою навчання. У сфері освіти треба відзначити блискуче вирішення питання відмови від двох різних шкільних систем для дітей, які мають різну рідну мову. Освіта співіснує у відповідних регіонах двома мовами. Зрозуміло ж, що головною мовою Іспанії є одна мова.

Можна зрозуміти, як зауважує професор КНУ ім. Тараса Шевченка О.І. Чередниченко, чому «майже 90 відсотків населення таких країн, як Нідерланди, Данія, Швеція, Норвегія і Фінляндія, поряд з рідною мовою вільно володіють й спілкуються англійською. Але жоден громадянин цих країн не ставить питання про надання англійській мові офіційного статусу». Мабуть, досить шукати аналогій чи виправдань. Висновок лежить на поверхні: на візитівці нашої країни для світової спільноти має бути написано: «Державна мова - українська». Якщо ми - країна. А може, когось Україна не влаштовує?

Це вже інший бік проблеми, і вона має вирішуватись іншими засобами, які перебувають за межами науки. Взагалі, створюється враження, що певні сили в Україні прагнуть використати мовне питання для нагнітання пристрастей у суспільстві з метою досягнення вузькогоспичної, політиканської мети, відволікання уваги державних органів і громадськості від вирішення невідкладних завдань державотворення, економіки, культури, науки, соціального захисту.

Невдячна справа робити передбачення, але, принаймні, знаходити та пропонувати оптимальний варіант варто. Тим більше, якщо він підказується виявленою практикою та історичним досвідом інших країн. В цілому простежуються два наступні загальні етапи мовної політики в Україні:

1) відродження та всебічне утвердження української мови як єдиної державної, надаючи можливість використання інших мов у місцях компактного проживання національних меншин (це може тривати 15-20 років, тобто, період одного покоління); 2) згодом окреме вирішення мовної ситуації в регіонах, де рішення приймається з урахуванням етнічної картини, можливо, й через референдум та потім закріплюється конституційно. Але такий референдум може проводитися тільки на регіональному рівні - інакше що скажуть чверть мільйона румунсько мовних на Буковині при мізерній кількості росіян у цьому краї або майже 200 тисяч угорців Закарпаття. Або до чого двомовність у чисто українськомовних регіонах (наприклад, Тернопілля, Прикарпаття). У цьому саме полягає цивілізованість, європейськість, демократизм і загально національність мовної політики задля рівноправ'я.

Зрештою, статистика й динаміка мовної політики в Україні чітко зафіксовані в ст. 10 нашої Конституції. Це оптимальний варіант. Бо на фоні державності української мови гарантується Вільне використання та захист мов національних меншин. Бо українська нація, як рідко яка інша, на собі відчула, що значить національна дискримінація. Бо ми розуміємо, що багатство полягає в різноманітності. Бо ми знаємо, що людина досягає найбільшого злету в атмосфері рідної мови. «Деда ена» - «мова моєї мами», - так назвали свій буквар грузини. Недаремно ж писав наш славетний психолог та педагог К. Ушинський: «Коли мова, якою починає говорити дитина, суперечить природженому її національному характеру, то ця мова ніколи не матиме такого сильного впливу на її духовний розвиток, який мала б рідна мова, ніколи не проникне в її дух і тіло, ніколи не пустить такого глибокого коріння, яке обіцяло б багатий пишній розвиток». Отже, це в інтересах самої України, її тисячолітньої мови, яка володіє всіма вартостями найвідоміших мов світу. Для українців вона найкраща, як і для інших їх рідна.

Як автор реалізованого проекту 10-ї статті Конституції, закладаючи постулати цієї статті, орієнтовані на європейську традицію та світовий досвід, я намагався окреслити та визначити головні болючі точки з питань мовної політики нової України. Хочу завважити, що сьогодні на всіх рівнях, в усіх сферах життя громадяни України, а найперше політики, намагаються висловити своє бачення мовної політики, не усвідомлюючи, наскільки тонкими і складними є її механізми. У нас немає не лише досвіду реалізації мовної політики, а й фахівців даної сфери. Це було обумовлено егоцентристською політикою Москви, коли мовна політика маргінальних регіонів не мала перспектив та й узагалі будь-якої санкції.

Сьогодні в Україні обізнані в царині мовної політики лише лічені вчені-лінгвісти. Всі інші ведуть мову з позицій популізму або політичних провокацій.

Не можу забути враження від заяви «Общества наследников победы», опублікованої 7 липня 2005 р. в газеті «Крымская правда», суть якої зводиться до тези про те, що слід негайно припинити українізацію термінології, особливо в технічних галузях, бо саме через таку українізацію було збито українськими ракетами два пасажирські літаки, і коли так далі триватиме – звучить у заяві, - то українські ракети будуть збивати літаки по всьому світу. Нахабство і примітивізм не знають меж. Але з другого боку, автори заяви добре усвідомлювали, в яку болючу точку вдарити.

Відомий сучасний фахівець з мовної політики в Європі професор М.Райнер твердить, що мовна політика базується на трьох китах: 1) освіта, 2) засоби масової комунікації, 3) фахові мови, насамперед терміносистеми. Отже, коли в царині освіти мовна політика ще сяк-так реалізується і животіє, то у сфері ЗМІ українська мова повністю витісняється, а офіційне запровадження українських терміносистем для відповідних фахових мов на європейському рівні, по суті, ще й не розпочиналося і державою не стимулюється. Звідси шалений брак українськомовних підручників з технічних дисциплін. На часі відкриття окремої наукової спеціальності „Фахові мови. Термінознавство”, без якої відповідні дисертації не матимуть необхідного сучасного рівня та не відповідатимуть вимогам часу.

Звісно, мова є найочевиднішою ідентифікаційною ознакою нації. Проте, ще ніде, принаймні, в Європі не вдалося реалізувати гасло «одна нація – одна мова» (хіба що ізольованій Ісландії). Зрештою, як і милий конституційний намір про запровадження в державі дво- чи полімовності. Реальність залишає домінуючий простір лише для однієї мови. Ще відомий соціолінгвіст Ч. Фергюсон переконував у тому, що в ситуації диглосії статус двох мов різний; це здебільшого зумовлено тенденційністю їх вживання у різних сферах життя. Наприклад, мова А вживається на професійному рівні, мова В – у побуті. Тоді мова В поступово втрачає престижність, домінуюча мова А витісняє В і від В відмовляються носії [4] (325-340). Додам до цього: першою типологічною відмінністю між мовою та діалектом є власне повне домінування мови у сфері фахової комунікації, у сферах науки й техніки.

Насамкінець не можу закликати носіїв українського слова не впадати в летаргічний космополітичний сон, бо можемо не прокинутися. Нація не народжується в стогоні, культура не з'являється на уламках історії. Мова – базова категорія нації. Нам треба бути непохитними патріотами, отже, повноцінними громадянами. Патріотами української мови, бо „мова – дім мого буття” (Гайдеггер).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. - К.: «Школа», 2007
2. Потебня О. Язык и народность// Мысль и язык. - К, 1993.
3. Кияк Т.Р. Державна двомовність – міфи та реальність // Збірник наукових праць «Українська термінологія і сучасність». - К.: НАН України, 1998.
4. Ferguson, Charles. Diglossia. Word/15, 1959
5. Wierth Arthur. Das Auf und Ab der Völker. – Wien, 1916.

Кійко С. В.
(Чернівці)

АСОЦІАЦІЇ ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ ЧИННИК ЗМІНИ ЗНАЧЕННЯ СЛІВ

Стаття присвячена пошуку й класифікації різних видів асоціацій, які пов'язують носії німецької та української мов з міжмовними омонімами, та поясненню причин змін значення міжмовних омонімів у кожній окремій мові в руслі психолінгвістичних робіт.

Статья посвящена поиску и классификации различных видов ассоциаций, которые носители немецкого и украинского языков связывают с межъязыковыми омонимами, и объяснению причин изменений значения межъязыковых омонимов в каждом отдельном языке в русле психолингвистических работ.

The article deals with the search and classifications of different kinds of associations which native speakers of German and Ukrainian connect with interlanguage homonyms and explanation of meaning change reasons of homonyms in each separate language in the field of psycholinguistic works.

Своєрідність лексичної системи мови полягає у її кореляції з позамовною дійсністю, яка характеризується об'єктивно-логічними зв'язками між предметами і явищами реального світу й існує поза свідомістю людини. Суб'єктивним образом цих зв'язків є асоціації, які утворюються при певних умовах між двома і більш психічними явищами (відчуттями, сприйняттями, ідеями тощо) [1, с. 331]. Асоціативні зв'язки мають глобальний характер і, як показують дослідження, інтегрують всі типи словесних і міжсловесних зв'язків [6, с. 188]. Більшість лінгвістів (О.О. Залевська, В.В. Левицький, Ю.М. Караулов, Й.А. Стернін та ін.) на сучасному етапі розвитку мовознавства дійшли висновку, що певні семантичні процеси можна пояснити за допомогою законів асоціації і що психолінгвістичні методи суттєво доповнюють картину, отриману в результаті вивчення семантики слів власне лінгвістичними методами (див. [5; 6; 10; 13 та інші]).

Поняття асоціацій було відоме ще з часів Платона й Аристотеля. Платон розглядав можливості пригадування образів за схожістю і за суміжністю. Аристотель класифікує всі асоціації за схожістю, часовою послідовністю й контрастом [14, с. 236]. Історія подальшого дослідження асоціацій викладена в монографії О.І. Горошко [3, с. 8-14]. Авторка наводить класифікації Р. Декарта, Б. Спінози, Т. Гоббса, Дж. Локка, Д. Юма, які трактували асоціації в межах механістичного психологічного підходу як зв'язки відчуттів, образів свідомості, «типів думки». У мовознавстві поняття асоціації як явища індивідуальної свідомості уперше з'явилося в працях В. фон Гумбольдта [4, с. 166]. На необхідність асоціативного підходу до значення вказували дослідники Казанської лінгвістичної школи, передовсім М.В. Крушевський. У праці “Нариси науки про мову” вчений описує процес оволодіння словниковим складом мови через асоціативні зв'язки певного слова. Автор підкреслює необхідність асоціативного підходу до проблеми значення, оскільки слово підлягає одночасно як лінгвістичним, так і психічним законам. Світ слів відповідає, на його думку, світові думок, а в світі думок діє закон асоціацій [8, с. 64].

Мета нашого дослідження – пошук і класифікація різних видів асоціацій, які пов'язують носії німецької та української мов з міжмовними омонімами (далі – МО), та пояснення причин змін значення МО в кожній окремій мові в руслі психолінгвістичних робіт.

Одним з перших, хто звернув увагу на асоціації як чинник семантичних змін, був засновник діахронічної семантики Х.К. Райзіг. У своїй об'ємній праці «Лекції з латинського мовознавства»